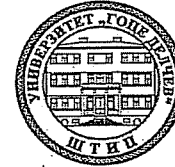


Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Правен факултет
Штип, Република С. Македонија



ШЕСТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА



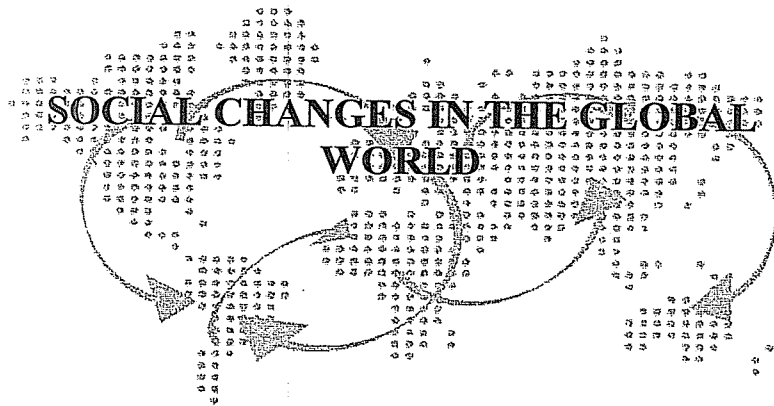
ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Штип, 2019

Goce Delcev University in Shtip, Faculty of Law
Shtip, Republic of N. Macedonia



SIXTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE



PROCEEDINGS

Shtip, 2019

Универзитет им. Гоце Делчева, Юридички факултет
Штип, Република С. Македонија



ШЕСТОЈ МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА
КОНФЕРЕНЦИЈА



СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ

Штип, 2019

Sixth International Scientific Conference: SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD ©
2019 Copyright Goce Delcev University in Shtip, Republic of N. Macedonia. Address: Goce Delcev
University, Shtip, Faculty of Law, ul. Krste Misirkov bb, PO box 201, 2000, Shtip, R. N.
Macedonia. www.ugd.edu.mk;

Печати / Print 2-ри Август-Штип / 2- ri Avgust- Shtip
Уредник: Марија Амповска

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.42(100)(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (6 ; 2019 ; Штип)

Општествените промени во глобалниот свет : зборник на трудови /
Шеста меѓународна научна конференција = Social change in the global world :
proceedings / Sixth international scientific conference = Социальные изменения в
глобальном мире : сборник материалов / Шестой международная научная
конференция. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев" - Штип, Правен факултет ;
Shtip : Goce Delcev University, Faculty of law, 2019. - 1062 стр. : илустр. ; 25 см

Трудови на повеќе јазици. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон
трудовите

ISBN 978-608-244-647-9

а) Општествени промени - Свет - Собири
COBISS.MK-ID 110919178

- All manuscripts were subject of double – blind peer - review process.
- No responsibility can be accepted by the publisher or compilers for the accuracy of the information presented. The expressed opinions are of the authors and does not necessarily coincide with the views of the Program Committee and the Organizational Committee of the conference.
- The UDK numbers for each of the manuscripts are contained in the electronic version of the proceedings, available on:
<http://js.ugd.edu.mk/index.php/scgw>

Организационен комитет / Organizational Committee / Организационный
комитет конференции

Marija Ampovska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of
North Macedonia, marija.ampovska@ugd.edu.mk

Milica Sutova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of
North Macedonia, milica.sutova@ugd.edu.mk

Natasa Doneva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Shtip, Republic of
North Macedonia

Програмски комитет / Program Committee / Программный комитет конференции

Agim Nuhiu PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia,
agim.nuhiu@unite.edu.mk

Alenka Verbole PhD, currently- OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana,
Slovenia, alenka.verbole@osce.org

Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip,
Macedonia, ana.nikodinovska@ugd.edu.mk

Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology,
University of Liege, Belgium, abermudez@ulg.ac.be

Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip,
Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk

Borka Tushevaska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia,
borka.tusevska@ugd.edu.mk

Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia,
elena@nosyreva.vrn.ru

Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University "Neofit Rilski", Blagoevgrad,
Bulgaria, gbelova@hotmail.com

Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian
National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com

Ice Ilijevski, PhD, Faculty of security – Skopje, University St. Kliment Ohridski –
Bitola, iiljevski@fb.uklo.edu.mk

Igor Kambovski PhD, Faculty of Law, Goce Delchev University in Shtip, Macedonia,
igor.kambovski@ugd.edu.mk

Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb,
Croatia, ivana.bajakic@pravo.hr

Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip,
Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk

James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA,
jchelfrich@aol.com

Jovan Ananiev PhD, Faculty of Law, University "Goce Delcev"- Shtip, Macedonia,
jovan.ananiev@ugd.edu.mk

Jovan Zafiroski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje,
j.zafiroski@pf.ukim.edu.mk

Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip, Macedonia,
kristina.miseva@ugd.edu.mk

Kristine Whitnabe PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip,
Macedonia, kristine.whitnabe@ugd.edu.mk

Maciej Czerwinski PhD, Institute of Slavic Philology, Jagiellonian University,
Krakow, Poland, maciej.czerwinski@uj.edu.pl

Marija Ampovska, PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip,
Macedonia, marija.ampovska@ugd.edu.mk

Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia,
marija@prafak.prafak.ni.ac.rs

Migena Leskoviku Prof. Dr, University of Tirana, Albania,
migena.leskoviku@gmail.com

Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University,
Russia, butusova@law.vsu.ru

Nikolai Baranov PhD, Baltic State Technical University Voennemeh, At. Petersburg
State University, St. Petersburg, Russia, nicbar@mail.ru

Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology,
University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be

Novak Krstić, PhD, Faculty of Law, University of Niš, novak@praf.ni.ac.rs

Olga Koshevaliska PhD, University "Goce Delcev"- Shtip, Faculty of Law,
Macedonia, olga.kosevaliska@ugd.edu.mk

Ruzica Simic Banovic, PhD, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia,
ruzica.simic@pravo.hr

Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy, Socio-Human
Research Department of "G. Baritiu" History Institute, Romania,
silviu.totelecan@g.aif.com

Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal Research,
University "St. Cyril and Methodius", Skopje, Macedonia,
bilbilef@isppi.ukim.edu.mk

Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica, strahinja.miljkovic@pr.ac.rs

Strashko Stojanovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University in Shtip,
Macedonia, strasko.stojanovski@ugd.edu.mk

Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, American University of Ras Al Khaimah, Ras
Al Khaimah, UAE, suzana.zdravkovska@aurak.ac.ae

Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law - Jean
Monnet, University of Zagreb - Faculty of Law, Croatia,
tamara.perisin@pravo.hr

Tatyana Dronzina, Professor, Political Science Department, St. Kliment Ohridski
University of Sofia, dronzina@gmail.com

Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia,
tpetrase@pravos.hr

Viktoria Serzhanova, Professor, University of Rzeszow, Faculty of Law and
Administration, viktoria@ur.edu.pl

Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University of
Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be

Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia,
juristar@vmail.ru

Zeynep Ece Unsal, PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics
Administrative and Social Sciences - Department of Political Science and
International Relations, zeunsal@gelisim.edu.tr

TABLE OF CONTENT

LAW	9
Agnieszka Wojciechowska DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL RIGHTS OF MIGRATING CHILDREN IN THE LIGHT OF FINANCIAL SOLIDARITY OF EUROPEAN UNION MEMBER STATES.....	11
Aleksandra Gruevska Drakulevski TRAFFIC DELIQUENCY IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA IN THE PERIOD 2010-2017: CRIMINOLOGICAL ASPECTS.....	23
Aleksandra Pavićević RIGHT OF RETENTION OF POSSESSION AS A REAL RIGHT OF ENSURING THE CLAIM IN SERBIAN AND COMPARATIVE LAW.....	53
Ana Radina THE CHANGES IN THE MATRIMONIAL PROPERTY REGIME IN CROATIA – THE UNFINISHED QUEST FOR IMPROVEMENT.....	65
Andelija Tasić COMPARATOR AS THE ELEMENT OF DISCRIMINATION - IS THE THEORETICAL CONCEPT RECOGNIZED IN SERBIAN CASE LAW?.....	77
Angel Ristov ON THE NEED FOR REFORMS IN THE MACEDONIAN MARITAL PROPERTY REGIME.....	83
Angela Zubco OPPORTUNITIES AND PERSPECTIVES ON THE APPLICATION OF MEDIATION IN THE ACTIVITY OF PUBLIC ADMINISTRATION.....	99
Anton Petrićević MIGRATIONS AND THE RIGHT TO EMPLOYMENT OF FOREIGNERS IN THE REPUBLIC OF CROATIA.....	107
Biljana Činčurak Erceg INLAND WATERWAYS TRANSPORT IN THE EUROPEAN UNION - FLOWING OR STILL STANDING?.....	123
Biljana Todorova SOCIAL PROTECTION OF EMPLOYED WOMEN DURING PREGNANCY AND MATERNITY LEAVE.....	137

Darko Dimovski, Milica Stanković, Miomira Kostić STALKING – THE CHALLENGES OF NEW INCRIMINATION.....	153
Dimitar Apasiev THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE STATE ATTORNEY'S OFFICE IN THE MACEDONIAN JUSTICE SYSTEM – II.....	161
Eduard Burda, Livia Trellová, Lucia Smolková AMNESTY AND PARDON UNDER THE SLOVAK LAW AND THEIR UNIQUE STORY	175
Elena Maksimova, Dejan Marolov THE STANDARDS OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS REGARDING THE PROHIBITION OF TORTURE, INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT.....	187
Esin Kranli Bajram THE TESTAMENTI FACTIO ACTIVA ET PASSIVA IN ROMAN AND CONTEMPORARY LAW.....	207
Givi Abashidze PROSECUTOR'S DISCRETIONARY POWERS ON CARRYING OUT CRIMINAL PROSECUTION (Georgian Model of Discretionary Criminal Prosecution).....	225
Goran Jovanić, Vera Petrović LIFELONG SEGREGATION BY PRISON SENTENCE – PROS AND CONS.....	233
Goran Koevski, Borka Tusevska Gavrilovik, Darko Spasevski ESTABLISHING OF SPECIALIZED COMMERCIAL COURTS AS ALTERNATIVE FOR REDEFINING OF THE COURT SYSTEM OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA.....	247
Gordana Damjanović, Danijela Petrović COMPENSATION FOR DAMAGES TO COPYRIGHT INFRINGEMENT.....	263
Ilija A. Vasilyev UEFA FINANCIAL FAIR PLAY AS COMPLIANCE WITH THE OBJECTIVES OF FOOTBALL CLUBS' FINANCIAL STABILITY AND THE INTEGRITY OF THE COMPETITION.....	273
Ivana Šumanovska-Spasovska ENFORCEMENT OF ADMINISTRATIVE VERDICTS - NOVELTIES AND CHALLENGES –.....	283
Ivanka Vasilevska CREATING NATIONAL GERMANY: HISTORY, POLITICS AND LAW.....	299
Ivica Josifovic THE EUROPEAN ARREST WARRANT AND THE PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS: THE FAMOUS JUDGMENT IN ARANYOSI AND CALDARARU CASE....	311
Jadranka Denkova, Jovan Ananiev, Strasko Stojanovski RESPONSIBILITY OF ADMINISTRATION BASIC PRINCIPLE IN THE ADMINISTRATIVE PROCEDURE.....	323
Jasmina Cvetanoska AGGRESSIVE TAX PLANNING - A CHALLENGE FOR IMPROVING TAX LEGISLATION.....	337
Jasmina Dimitrieva PROTECTING THE RIGHT TO HEALTH OF PRISON POPULATION.....	351
Jelena Stojšić Dabetić, Predrag Mirković SCOPE AND QUALITY OF LEGAL PROTECTION AFFORDED TO COMPUTER PROGRAMS AS OBJECT OF INTELLECTUAL PROPERTY.....	365
Katarina Momirović AGENT PROVOCATEUR - INTERNATIONAL STANDARDS AND NATIONAL REGULATION.....	375
Kristine Neimane REPLACEMENT OF THE INELIGIBLE RESPONDENT - THE PROCEDURAL TOOL FOR EFFICIENCY AND JUSTICE OF THE CIVIL LITIGATION (comparative analyze of civil procedure regulation in the Baltic states and Russian federation)	383
Natalia Butusova CONSTITUTION AS A VALUE AND CONSTITUTIONAL VALUES (ON THE EXAMPLE OF RUSSIA.....	397
Natalia Simonova LAW REGULATIONS IN THE SPHERE OF USING GENETICALLY MODIFIED ORGANISMS	417
Nazmi Malici, Zorica Siljanovska CORPORATE GOVERNANCE IN THE BRICS COUNTRIES – A CHALLENGE FOR THE GLOBAL ECONOMY	427
Olga Koshevalska, Lazar Naney, Elena Maksimova COMPARATIVE REFERENCE TO THE WOMEN'S PENITENTIAL CONDITIONS - CLOSED IN THE COUNTRIES OF THE FORMER YUGOSLAVIA.....	441

Robert Grzeszczak MAKING SURE EUROPEAN LAWS ARE FIT FOR PURPOSE – THE BETTER REGULATION PRINCIPLES IN THE EUROPEAN UNION.....	465
Rodna Živkovska, Tina Pržeska, Milica Šutova DERIVATIVE ACQUISITION OF REAL RIGHTS IN MACEDONIAN CONTEMPORARY LAW.....	475
Saša Atanasov, Mirjana Đukić, Božidar Otašević WITNESS PROTECTION PROGRAMS FOR JUSTICE COLLABORATORS – COMPARATIVE OVERVIEW (POSITIVE LEGAL SOLUTIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA, THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA, USA, ENGLAND AND ITALY).....	493
Saša Knežević, Ivan Ilic LIMITATION OF THE RIGHT TO PRIVACY BY SECRET OBSERVATION OF THE SUSPECT'S COMMUNICATION	509
Stanka Stjepanovic FROM OSHCHINA TO PARTNERSHIP.....	525
Suzana Nashkova CRIMINAL LAW PROTECTION OF TRADE SECRETS: AN ANALYSIS OF THE SOLUTIONS CONTAINED WITHIN THE UNITED STATES LEGISLATION.....	535
Tatiana Mikoni ALLOCATION OF LOSSES CAUSED BY UNAUTHORIZED PAYMENTS BETWEEN BANK AND CLIENT.....	551
Tatiana Safronova AGREEMENT ON NEGOTIATING AS NEW INSTITUTE OF THE RUSSIAN CIVIL LAW.....	563
Valdis Blūzma LEGAL REGULATION OF THE ABOLITION OF SERFDOM IN BALTIC GOVERNORATES OF THE RUSSIAN EMPIRE IN EARLY 19TH CENTURY: HISTORICAL BACKGROUND, REALISATION, SPECIFIC FEATURES AND EFFECT.....	575
Vanda Božić CRITICAL REVIEW OF THE INCRIMINATION OF CRIMINAL ACTS AGAINST HONOR AND REPUTATION IN THE CROATIAN CRIMINAL LAW.....	589
Viktoria Serzhanova REFLECTIONS OVER THE PHENOMENON OF STATE POWER.....	601

Zaneta Poposka REASONABLE ACCOMMODATION FOR PERSONS WITH DISABILITIES.....	611
POLITICS.....	625
Ana Nikodinovska Krstevska, Strasko Stojanovski INTERNATIONAL ASPECTS AND IDENTITY ISSUES OF THE PRINCIPLE OF SELFDETERMINATION OF PEOPLE THROUGH THE PRISM OF THE PRESPA AGREEMENT.....	627
Biljana Karovska-Andonovska HUMANITARIAN INTERVENTION AND HUMAN RIGHTS PROTECTION: LEGAL AND ETHICAL DILEMMAS.....	645
Dance Galeva COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL REGULATION AND POLICIES FOR BUILDING OF NATIONAL IDENTITY AND FOR PROMOTION OF MULTICULTURALISM IN THE SINGAPOREAN AND MACEDONIAN SOCIETY...	657
Christina Kobeleva Alekseevna DYNAMICS OF POLITICAL TRUST IN CONTEMPORARY RUSSIAN SOCIETY	673
Ilija Životić, Daniela Trajkovska MIGRATION, HUMAN RIGHTS, POLITICAL AND SECURITY RISKS FOR SMALL STATES.....	683
Marin Beroš, Marta Božina Beroš EMU'S GOVERNANCE POST-CRISIS: WHAT ROLE FOR INTERGOVERNMENTALISM?.....	693
Michaela Moravčíková RELIGION IN ECONOMIC AND LEGAL RELATIONS - THIRTY YEARS SINCE THE FALL OF COMMUNISM	703
Nikola Ambarkov FACTORS THAT INFLUENCE THE USE OF THE PRESIDENTIAL VETO – THE MACEDONIAN CASE.....	719
Nikolai Baranov POLITICIZATION OF THE CHURCH AND STATE RELATIONS IN THE MODERN WORLD: A ROLE OF ROC IN POLITICAL LIFE OF RUSSIA.....	737

Olga Popova IDENTITY POLICY, MODELS AND TECHNOLOGIES IN "NEW" STATES.....	757	Makedonka Radulovik, Irena Bundalevska Avirovik, Angelka Kesnikova UNITED NATIONS CONTRIBUTION TO FAMILIES (FOCUS ON FAMILY INTERNATIONAL DAY).....	901
Tamara Zametina STRATEGY OF THE STATE NATIONAL POLICY OF RUSSIA: PROBLEMS AND CONCEPTUAL DIRECTIONS OF PERFECTION.....	773	Natalia N. Muraveva AIRPORT, AS A PLACE OF CONCENTRATION OF AIR TRANSPORT SERVICES...913	
Tatiana Senyushkina THE POLITICS OF MEMORY AND THE CONFLICT OF GENERATIONS.....	791	Slavejko Sasajkovski THE INFLUENCE OF EDUCATION AND HEALTH CARE ON ECONOMIC GROWTH AND SOCIAL DEVELOPMENT – SEVERAL TEORETICAL-SOCIOLOGICAL EXPLICATIONS.....	921
Toni Gorgiev, Goce Stoilovski THROUGH THE SITUATION OF REFUGEES AND MIGRANTS TO STRENGTHEN CAPACITY IN TRANSIT COUNTRIES.....	801	Zoran Jovanovski, Elena Ivanova GLOBALIZATION – CHALLENGE OR THREAT FOR THE CULTURAL IDENTITY.....	931
SOCIETY	813	MEDIA AND COMMUNICATIONS	939
Angelka Kesnikova, Makedonka Radulovik, Irena Bundalevska Avirovik, Ivana Dragovik SUPPORT OF FAMILIES WITH A CHILD WITH DISABILITIES IN DEVELOPMENT.....	815	Andon Majhoshev, Suzana Dzamtoska-Zdravkovska REGULATION FOR MEDIA COVERAGE OF ELECTION CAMPAIGNS.....	941
Consuelo Diodati GLOBALIZATION AND A NEW EXPRESSION OF AUTHORITARIAN PERSONALITY: BULLYING AMONG YOUTHS.....	827	Eleonora Serafimovska, Marijana Markovikj DISCOURSE OF EMOTIONS IN THE COLUMNS IN THE INTERNET MEDIA IN THE PERIOD BEFORE THE REFERENDUM ON CHANGING THE CONSTITUTIONAL NAME OF REPUBLIC OF MACEDONIA.....	955
Dragan Stefanovski THE CHALLENGES OF THE MODERN CITY IN THE ERA OF MAJOR MIGRATION PROCESSES.....	839	Iskra Koroveshovska THE INFLUENCE OF THE NETWORK SOCIETY OVER JOURNALISM INTEGRITY.....	977
Dragana Ćorić WOULD SOCRATES BE SENTENCED TO DEATH PENALTY TODAY?.....	855	Kiril Barbareev, Goranka Markovic, Nikolina Atanasova MEDIA CONTENT AS AN EDUCATIONAL RESOURCE.....	991
Dragana Lazarevska COMPARATIVE ANALYSIS OF CONSEQUENCES AND CHANGES IN THE SYSTEMS OF DIVORCE IN THE WORLD AND REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA.....	861	Marija Drakulovska Cukalevska, Anica Dragovic THE IMAGE OF SOCIAL EXCLUSION IN MACEDONIAN MEDIA.....	1001
Katerina Shapkova Kocevska DIFFERENT METHODOLOGICAL APPROACHES REGARDING MEASUREMENT OF RULE OF LAW.....	883	Mohammed El Dessouky, Hassan Mustafa THE ROLE OF THE STRICT CIVIL LIABILITY IN CONSUMER PROTECTION AND THE NEED FOR ITS APPLICATION IN THE ADVERTISING FIELD.....	1009

РАЗЛИЧНИ МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТАПИ ЗА МЕРЕЊЕ НА ВЛАДЕЕЊЕТО НА ПРАВОТО

Катерина Шапкова Коцевска

Доцент, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и
Методиј“ – Скопје, k.shapkova@pf.ukim.edu.mk

Апстракт

Во овој труд, се претставени главните предизвици при обидот да се квантифицира концептот на владеење на правото. Денес постојат неколку различни пристапи за изразување на владеењето на правото во различни земји во светот во текот на времето. Предмет на анализа на овој труд се следните четири индикатори: 1) Индексот „Владеење на правото“, објавен во рамки на базата на податоци Светски индикатори за управувањето од страна на Светска банка; 2) Индексот „Владеење на правото“ објавен од страна на проектот „World Justice“; 3) Групата на индикатори насловена „Владеење на правото“, која вклучува податоци за сопственичките права, судската ефективност и интегритетот на владата, објавени од страна на Херитиџ фондацијата во рамки на Индексот на економска слобода; и 4) Индикаторот „Владеење на правото“, содржан во Извештајот за граѓански слободи, што е подготвен и објавен од страна на Фридом Хаус. Фокусот на трудот е ставен на земјите од Западниот Балкан, преку користење на студии на случај и ситуациона анализа. Обезбедувањето на владеење на правото е еден од основните предуслови за интеграција во Европската Унија на земјите од овој регион.

Клучни зборови: Владеење на правото; Институции; Владин авторитет; Индекс на владеење на правото; Западен Балкан; ЕУ интеграција.

DIFFERENT METHODOLOGICAL APPROACHES REGARDING MEASUREMENT OF RULE OF LAW

Katerina Shapkova Kocевska

Assistant professor, Faculty of Law Iustinianus Primus,
University Ss. Cyril and Methodius – Skopje
E-mail: k.shapkova@pf.ukim.edu.mk

Abstract

In this paper, we aim to present the major challenges in the attempt to quantify the concept of rule of law. At the present, there are several approaches for measurement of rule of law among different countries among time. This paper analyses four different indicators that are frequently used, including: (1) Rule of

Law index, published by the World bank in the Worldwide Governance Indicators database; (2) Rule of Law index published by the World Justice Project; (3) Rule of Law set of indicators, including property rights, judicial effectiveness and government integrity, published by the Heritage Foundation in the Index of Economic freedom; and (4) Rule of Law indicator integrated in the Civil Liberties report prepared and published by Freedom House. We focus on the Western Balkan countries, by using case studies and situation analysis. Assuring rule of law is one of the basic preconditions for EU integration of this region.

Key words: *Rule of Law; Institutions; Government authority; Rule of law index; Western Balkans; EU Integration.*

1. Вовед

Владеењето на правото претставува истовремено правен идеал и глобална политичка цел. Многу индивидуи, влади и организации ширум светот го поддржуваат овој концепт како камен темелник на модерните политички и правни системи. Исто така, владеењето на правото станува и основна компонента во меѓународните односи.

Специфично за овој концепт е тоа што не постои меѓународно прифатена дефиниција на овој поим. Иако правната литература изобилува со алтернативни погледи и ставови околу тоа што содржи владеењето на правото, сепак не постои општ консензус. Исто така, не постои согласност и околу прашањето што не претставува, односно кои практики ги исклучува владеењето на правото. Меѓутоа, и покрај овие дилеми, правните теоретичари и практичари се едногласни дека станува збор за исклучително важно прашање за демократските општества.

Карактеристика на времето во кое живееме е нагласената квантификација на општествените феномени и растечката потреба за мерења од најразлична природа. Во последно време се зголемува како побарувачката, така и понудата на нумерички индикатори. Денес, во рамки на повеќе истражувачки проекти, постојат повеќе од 150 индикатори кои се однесуваат на различни аспекти на формалните институции, вклучувајќи го и владеењето на правото. Дополнителен притисок за квантификација на правните феномени произлегува и од бројните програми за помош и обезбедување на владеење на правото преку кои беа алоцирани огромни финансиски средства. Широката транснационална мрежа, која се состои од практичари и промотори на владеењето на правото, билатерални донатори, меѓународни финансиски институции и приватно финансираните невладини организации, има издвоено значителни ресурси за поддршка на владеењето на правото.¹

Во овој труд се опфатени главните карактеристики на општо прифатените дефиниции за владеење на правото и се претставени клучните точки на судир во дебатата за потребата од постепено на мерења за владеење на правото. При истражувањето на индексите и индикаторите кои се сретнуваат во литературата од оваа област беа

¹ Rajah, J., *Rule of Law as a Transnational Legal Order*, In *Transnational Legal Orders*, ed. Terrence Halliday and Gregory Shaffer, 2015, pp. 340-73. New York: Cambridge University Press.

идентификувани следните четири мерила: 1) Индексот „Владеење на правото“, објавен во рамки на базата на податоци Светски индикатори за управувањето од страна на Светска банка; 2) Индексот „Владеење на правото“ објавен од страна на проектот „World Justice“; 3) Групата индикатори насловена „Владеење на правото“, која вклучува податоци за сопственичките права, судската ефективност и интегритетот на владата, објавени од страна на Херитиџ фондацијата во рамки на Индексот на економска слобода; и 4) Индикаторот „Владеење на правото“, содржан во Извештајот за граѓански слободи, што е подготвен и објавен од страна на Фридом Хаус. Конкретните специфики на секој од овие индикатори, односно индекси се претставени на земјите кои припаѓаат на регионот на Западниот Балкан. Трудот завршува со заклучоци од спроведеното истражување.

2. Осврт на литературата

Во суштина, владеењето на правото претставува состојба во која граѓаните и владите ги почитуваат законите. Овој поим ја претставува врската помеѓу националните власти (пред сè, владата и останатите конституенти на различните нивоа на извршната власт, како и судската власт) и граѓаните, резидентите и останатите приватни актери во земјите, како што се здруженијата на граѓани и компаниите. Практично, владеењето на правото претставува начин на кој се донесуваат закони во општествата, начинот на кој се третираат осомничените за кривични дела, или пак начинот на кој се одредува висината и начинот на прибирање на даноците.²

Меѓутоа, освен врската меѓу властите и приватните субјекти во дадена земја, односно општество, овој поим ги опфаќа и релациите меѓу различните приватни актери. Во оваа смисла, владеењето на правото се поврзува и со начинот на кој се купува или продава некој имот, се утврдува надоместокот на штета како последица на сообраќајна несреќа, или пак се регулирани семејните односи, како на пример бракот, разводот или наследството. Владеењето на правото се однесува на врските меѓу оние кои се владеени и владетелите, како и врските меѓу приватните субјекти, односно физичките и правните лица (како на пример, здруженијата или трговските друштва).³ Карактеристично за овој концепт е постоење на систем во кој правото овозможува да се наметнат суштински ограничувања на државата и индивидуалните членови на владејачката елита.

Според овој пристап, владеењето на правото не го претставува само ограничувањето на овластувањата на владата, туку е посеопфатен концепт кој ги претставува и односите меѓу приватните субјекти. Но, сепак, суштинско е ограничувањето на политичките моќи на оној кој управува во општеството. Кога владата спроведува дадено овластување, таа мора да има надлежност за тоа, односно при спроведувањето на моќта, носителите на јавни функции мора да ги почитуваат законите.⁴ Идеите кои се овде презентирани се однесуваат на принципот дека политичката моќ мора да биде спроведена во согласност со законот, а не врз основа на

² The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law and the Hague Institute for the Internationalisation of Law, *Rule of Law: A guide for politicians*, 2012. <https://rwi.lu.se/2017/03/rule-law-guide-politicians/>. Accessed 25 May 2019. p. 8-9

³ The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law and Hague Institute for the Internationalisation of Law, *op. cit.* note 2.

⁴ The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law and Hague Institute for the Internationalisation of Law, *op. cit.* note 2.

арбитражни критериуми или лични интереси. Дополнително, решавањето на конфликтите меѓу различни индивидуи, како и меѓу индивидуите и државата мора да бидат предмет на независна одлука, односно пресуда.

Во литературата од областа можат да се сретнат два алтернативни пристапи при дефинирањето на концептот владеење на правото. Првата е повеќе формалистичка, односно потесна дефиниција, додека втората претставува е поширока, материјална дефиниција. Формалистичките дефиниции се фокусираат на тоа дали постојат одредени правила во општеството, и дали тие правила се почитувани од страна на сите субјекти, вклучувајќи го и суверенот. Ова значи дека владата во сите свои акции е ограничена од страна на дадени правила кои се претходно објавени.⁵

Оваа варијанта на дефиницијата на владеење на правото, вообичаено се поврзува со класичната дефиниција дадена од страна на Лон Фулер, која во себе содржи осум процедурални претпоставки, односно барања за владеење на правото. Овие претпоставки вклучуваат: 1) генералност, односно правилата се независно применети; 2) јавност, односно правилата се јавно објавени; 3) перспективност, односно правилата не се менуваат ретроактивно; 4) јасност, односно правилата можат да бидат разбрани од сечија страна; 5) конзистентност, односно правилата не се меѓусебно контрадикторни; 6) усогласеност, односно правилата не можат да бараат однесување од субјектот кое е надвор од неговите можности; 7) стабилност, односно правилата не се предмет на честа измена; и 8) преклопување меѓу правилата онака како што се објавени и нивната фактичка примена.⁶ Оваа дефиниција дава процедурална рамка за правилата во општеството, односно законите и не навлегува во тоа дали истите се „добри“, „посакувани“ или „корисни“ закони во материјална смисла.

За разлика од формалните дефиниции на владеењето на правото кои се релативно неконтроверзни, постои суштинска расправа дали владеењето на правото треба да вклучува една или повеќе материјални вредности, и доколку да, кои вредности треба да бидат вклучени. Некои теоретичари аргументираат дека формалната дефиниција некогаш овозможува да се „владее преку правото“, односно предочуваат дека владата не е суштински ограничена во своите акции, се додека ја следат формата на законите.⁷

Материјалните дефиниции предвид земаат одредени права кои се фундаментални за владеењето на правото.⁸ Во оваа смисла, еден од основоположниците на австриската економска школа, Фридрих Хаек сугерира дека владеењето на правото „вклучува признавање на неотуѓивите, индивидуални права на човекот“⁹. Од друга страна, познатиот теоретичар на правото и филозоф, Роналд Дворкин објаснува дека владеењето на правото не е просто упатство, туку претставува концепт кој неопходно е материјален, и ги вклучува еднаквоста и правдата.¹⁰ Владеењето на правото е посакуван идеал, но неговата привлечност потекнува од неговата непрецизност, што дозволува

⁵ Hayek, F. A., *The Road to Serfdom*, Chicago: University of Chicago Press, 1944, p.63.

⁶ Fuller, L., *The Morality of Law*, New Haven: Yale University Press, 1969, p. 33-9.

⁷ Versteeg M., Ginsburg T., *Measuring the Rule of Law: A Comparison of Indicators*, Law Soc Inq, 42, pp. 100-137.

⁸ Botero J.C., Ponce P., *Measuring the Rule of Law*, The World Justice Project, November 2011. <http://www.foldvary.net/econ200/measuring.pdf>. Accessed at 20 May 2019. p.4.

⁹ Hayek, F.A., *op.cit.* note 5, p.63.

¹⁰ Rodriguez D., McCubbins M., and Weingast B., *Rule of Law Unplugged*. Emory Law Journal, Year 2011, Volume 59, p. 1470.

секој од нас да проектира сопствено очекување за идеалната влада, под превезот на фразата владеење на правото.¹¹

Релативна еднозначност на поимот владеење на правото се смета дека е обезбедена во Извештајот на Генералниот Секретар на Обединетите Нации доставен до Советот за безбедност во 2004 година, каде е назначено дека: „Владеењето на правото се однесува на принцип на владеење/ управување според кој сите лица, институции и ентитети, јавни и приватни, вклучувајќи ја и државата, се одговорни пред законите кои се јавно објавени, еднакво спроведени и независни, и кои се во согласност со меѓународните норми и стандарди за човековите права. Исто така, потребни се мерки за да се обезбеди придржување кон принципите на супремација на правото, еднаквост пред законот, одговорност пред законот, правичност во примената на законот, поделба на овластувањата, учество во донесувањето одлуки, правна сигурност, избегнување на арбитражност и процедурална и правна транспарентност.“¹²

Во оваа насока е и дефиницијата која ја користи проектот „World Justice“, каде владеењето на правото е дефинирано како „систем базиран на правила, во кој се потврдени следните четири универзални принципи: 1) владата и нејзините функционери и агенти се одговорни пред законот; 2) законите се јасни, јавни, стабилни и праведни и ги почитуваат фундаменталните права, вклучувајќи ја и безбедноста на лицата и имотот; 3) процесите преку кои се донесуваат, администрираат и спроведуваат законите се отворени, праведни и ефикасни; и 4) пристапот до правда се обезбедува преку компетенти, независни и етички судии, адвокати и судски службеници кои ги има во доволен број и кои имаат адекватни ресурси и кои ги одразуваат контурите на заедниците на кои им служат.“¹³

Владеењето на правото има три конститутивни елементи: законитост, демократија и човекови права. Првиот елемент одговора на формалните дефиниции за владеење на правото. Овој елемент покажува дека правилата (законите) поседуваат одредени формални карактеристики, без да се навлегува во суштината на тоа што е уредено со конкретните закони. Второ, важен е и начинот на кој се носат законите. На пример, може да се јави ситуација кога законите се донесени на демократски начин, во општества каде не постои демократски политички систем. Или пак, во демократските општества, не сите закони ги креира законодавниот дом, односно некои од нив претставуваат транспонирање на меѓународни правни принципи. И трето, важен аспект е содржината на законите. Основно за владеењето на правото е да се почитуваат човековите права.¹⁴

Хашкиот институт за иновација на правото издвојува посебни предуслови за владеењето на правото на национално и меѓународно ниво. Така, на национално ниво, потребно е да се следат следните принципи: уставност, јавност, јасност, стабилност и да не постои ретроактивност, посебни одговорности на парламентот, дискреција,

¹¹ Rodriguez D., McCubbins M., and Weingast B., *op.cit.* note 10, p. 1458

¹² United Nations Security Council, *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post Conflict Societies: Report of the Secretary General*, August 23, 2004, p. 4.

¹³ Agrast, M., Botero, J., Ponce, A., *WJP Rule of Law Index 2011*, Washington, D.C.: The World Justice Project. https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_Rule_of_Law_Index_2011_Report.pdf. Accessed at 19 May 2019.

¹⁴ The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law and Hague Institute for the Internationalisation of Law, *op. cit.* note 2, p. 10-11.

поделба на власта, независно судство, механизми за решавање на спорови и др.¹⁵ Меѓународното право, пак, потребно е да биде јавно, достапно, јасно и перспективно, правосудниот систем да биде независен и непристрасен и да постои адекватна примена на донесените закони.¹⁶ Промоцијата на владеењето на правото се соочува со бројни предизвици кои се однесуваат на врската меѓу националното и меѓународното ниво. На пример, постоењето на силно, односно стабилно владеење на правото на национално ниво го зајакнува владеењето на правото и на меѓународно ниво, меѓународното право треба да ги почитува побарувањата поврзани со владеење на правото кои се наметнуваат од страна на домашното право, како и тоа дека и на двете нивоа се вклучени голем број на актери.¹⁷

Во моментот се случува револуција за мерење во областите на развој и управување, односно владеење. Овој феномен се забележува преку постојаното растење на бројот на нумеричките индекси за мерење на развојот и управувањето и следење на нивното влијание во области како корупција, човекови права, криминал и безбедност, како и владеење на правото.¹⁸

Иако, придобивките од објективно изразување и следење на квалитетот на институциите и владеењето на правото се од општ интерес, сепак овој процес се одвива релативно побавно од другите метрики во општествените науки. Индикаторите кои се користат да го прикажат владеењето на правото се критикувани по повеќе основи.¹⁹ Постојат неколку објаснувања на кои се должи ваквото однесување. Така, постои длабоко вкоренетата култура меѓу владините службеници и практичарите на правото за отпор кон мерења. Понатаму, постои перманентна злоупотреба на индикаторите од страна на креаторите на политики, со цел остварување лични цели. Официјалните статистики на земјите не се комплементарни со импресивниот развој на регионалните и меѓународните индикатори. Конечно, постои нееднаква дистрибуција на постоечките податоци за владеење на правото.²⁰ Со цел да се надминат овие препреки, корисно би било да се подобри прибирањето на податоци за владеење на правото и нивна анализа на национално ниво, да се осмисли систем кој ќе ги поттикнува владите и правосудството систематично и периодично да објавуваат податоци кои се однесуваат на владеењето на правото, како и да се мотивираат владите и останатите корисници на податоците за владеење на правото.²¹

¹⁵ The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law and Hague Institute for the Internationalisation of Law, *op. cit.* note 14.

¹⁶ The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law and Hague Institute for the Internationalisation of Law, *op. cit.* note 14.

¹⁷ Nollkaemper A., *The Nexus Between the National and the International Rule of Law*. In Juan Carlos Botero, Ronald Janse, Sam Muller and Christine Pratt (Eds.), *Innovations in Rule of Law: A Compilation of Concise Essays*, 2012, New York: HiIL and The World Justice Project, pp.26-28.

¹⁸ Ignatieff M., and Desormeau K., *Measurements and Human Rights: Introduction in Measurements and Human Rights: Tracking Progress, Accessing Impact*, Carr Center for Human Rights Policy, 2005.

¹⁹ Davis, K.E., *Legal Indicators: The Power of Quantitative Measures of Law*. Annual Review of Law and Social Science, Year 2014, Number 10, pp. 37-52.

²⁰ Botero J.C., Martínez J., Ponce A., and Pratt C., *The Rule of Law Measurement Revolution: Complementarity Between Official Statistics, Qualitative Assessments and Quantitative Indicators of the Rule of Law*. In Juan Carlos Botero, Ronald Janse, Sam Muller and Christine Pratt (Eds.), *Innovations in Rule of Law: A Compilation of Concise Essays*, 2012, New York: HiIL and The World Justice Project, pp. 9-10.

²¹ Botero J.C., Martínez J., Ponce A., and Pratt C., *op. cit.* note 20, p.10.

Втората сериозна критика на сметка на различните концепти и индекси за владеење на правото е поврзана со проблемот на концептуализација.²² Дobar концепт во општествените науки има неколку карактеристики, вклучувајќи кохерентност и корисност. Концептот треба да биде релативно јасен и разграничен од останатите концепти; подложен на принципот за мерење; и да може да се употребува при истражувања.²³

Исто така, при пресметката на индексите за владеење на правото се јавува проблем со агрегација, бидејќи се претпоставува дека е возможно да се агрегираат конфигурации на структури, општествени ставови и традиции. Понатаму, се јавува проблем поради субјективноста на добиените одговори, со оглед на тоа што значаен дел од организациите кои публикуваат податоци за владеење на правото користат анкети со странски инвеститори, кои може да бидат пристрасни и невалидни.²⁴

Иако, владеењето на правото како мерлив концепт се соочува со одредени предизвици, сепак погрешно би било да се негира неговата употребна вредност. Всушност, пожелно е да се интензивираат напорите да се развијат нови мерила кои се веродостојни, валидни и што е можно повеќе непристрасни. Многу научници и креатори на политики го поврзуваат владеењето на правото со бројни важни цели и вредности, како што се промовирање на правдата, подобрување на економскиот развој, градење на демократија и интензивирање на меѓународната соработка.²⁵

3. Владеењето на правото во земјите од Западен Балкан

Овој труд подетално ги анализира достапните податоци за владеењето на правото во земјите од Западен Балкан. Во оваа група ги вбројуваме следните држави: Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Македонија, Србија и Црна Гора.²⁶ Во анализата се претставени резултатите за владеењето на правото во овие шест земји содржани во рамки на четири општо прифатени индикатори за мерење на владеењето на правото: 1) Индексот „Владеење на правото“, објавен во рамки на базата на податоци Светски индикатори за управувањето од страна на Светска банка; 2) Индексот „Владеење на правото“ објавен од страна на проектот „World Justice“; 3) Групата на индикатори насловена „Владеење на правото“, која вклучува податоци за сопственичките права, судската ефективност и интегритетот на владата, објавени од страна на Херитиџ фондацијата во рамки на Индексот на економска слобода; и 4) Индикаторот „Владеење на правото“, содржан во Извештајот за граѓански слободи, што е подготвен и објавен од страна на Фридом Хаус.

²² Ginsburg, T., *Pitfalls of Measuring the Rule of Law*, Hague Journal on the Rule of Law, Year 2011, Vol. 3, No. 2, p. 269.

²³ Gerring, J., *Social Science Methodology: A Criterial Framework*, 2001, Cambridge: Cambridge University Press, p. 40.

²⁴ Ginsburg, T., *op. cit.* note 22.

²⁵ Hadfield, G. and Weingast B., *Microfoundations of the Rule of Law*, Annual Review of Political Science, Year 2015, Vol. 17, pp. 21-42.

²⁶ European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, 2018. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf. Accessed 10 June 2019.

3.1. Индекс „Владење на правото“ од Светските индикатори за управувањето на Светска банка

Почнувајќи од 1996 година, Светска Банка во рамки на проектот „Worldwide Governance Indicators“ (понатаму во текстот: WGI) објавува база на податоци која содржи податоци за неколку различни димензии поврзани со управувањето на економиите, односно земјите во светот. Така, во оваа збирка се објавени податоци кои ги тангираат следните области: јавност и отчетност; политичка стабилност и отсуство на насилство/тероризам; ефективност на владата; регулаторен квалитет; владење на правото и контрола на корупцијата. Во последниот објавен извештај што се однесува на квалитетот на управувањето, се вклучени повеќе од 200 земји, односно територии.

Во рамки на овој проект се прибираат податоци во врска со управувањето во земјите/териториите во светот од страна на голем број извори. Под управување, во рамки на овој проект, се подразбираат „традициите и институциите преку кои се остваруваат надлежностите“, односно во извештајот се следат процесите преку кои се избираат, следат и менуваат владите (извршната власт); капацитетите на владата ефективно да формулира и имплементира политики; како и почитувањето на институциите одговорни за управување со економските и општествените интеракции од страна на граѓаните и државата.²⁷

Димензијата „владење на правото“ има за цел да ги прикаже перцепциите на агентите до кој степен имаат доверба и ги почитуваат општествените правила, со фокус на квалитетот на спроведувањето на договорите, сопственичките права, полицијата и судовите, како и веројатноста за криминал и насилство.²⁸

За конструирање на овој индекс се прибираат податоци од повеќе извори. Целта на овој пристап е да се прикажат перцепциите на различни групи на испитаници. Така, податоци се прибираат од различни анкети со индивидуи или домашни компании, како на пример Извештајот на Светскиот економски форум за Глобална компетитивност, Годишникот за светска компетитивност на Институтот за развој на управувањето, Светската Банка и Европската банка за реконструкција и развој, анкети за животната средина и перформансите и претпријатијата, Галуп прашалниците, Латинобарометар, Афробарометар и Америкабарометар. Понатаму, се користат информации од организации кои имале можност да работат во земјите кои се предмет на оцена, како на пример главните мултилатерални развојни агенции, како на пример Европската банка за обнова и развој, Африканската развојна банка, Азиската развојна банка и Светската банка. Дел од податоците употребени за конструирање на индексот потекнуваат од невладини организации, како на пример, Репортери без граници, Фридом Хаус и Бергелсман фондација. Важни информации се добиваат и од страна на провајдери на комерцијални деловни информации (на пример, Economist Intelligence Unit, Global Insight, и Political Risk Services).

Изворите се организирани во кластери кои одговараат на шесте димензии кои ги отсликува проектот. Притоа, за секој од кластерите е употребена статистичка

²⁷ Kaufmann D., Kraay A., and Mastruzzi, M., *The Worldwide Governance Indicators, Methodology and Analytical Issues*, The World Bank Development Research Group Macroeconomics and Growth Team, September 2010, p.4.

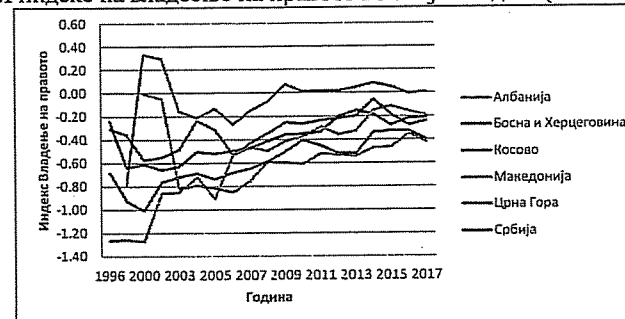
²⁸ Kaufmann D., Kraay A., and Mastruzzi, M., *op. cit.* note 27.

методологија „Модел на неопсервирани компоненти“ со што се 1) стандардизираат податоците од различни извори во споредливи единици, 2) се конструира агрегатен индикатор за владењето / управувањето врз основа на добиените варијабли и 3) се конструираат маргините на грешка кои ги означуваат непрецизностите при мерењето.²⁹

Индикаторите кои се пресметани со оваа методологија претставуваат стандардизирани нормални случајни варијабли со аритметичка средина еднаква на 0 (нула) и варијанса еднаква на 1 (еден). Дополнителна претпоставка е дека случајните грешки се независни меѓу различните извори. Вака пресметаните индикатори се претставуваат на скала во распон од -2,5 до 2,5, каде -2,5 го покажува најлошиот можен исход, додека 2,5 е најдобриот можен исход во рамки на даден индикатор. Друг начин на кој се претставуваат исходите во рамки на овој индикатор е преку перцентилни ранкови, односно од 0 (нула) до 100 (сто), каде 0 ја покажува најлошата реализација, додека вредност 100 би добила најдобрата можна реализација на индикаторот.

Од особен интерес за истражувачките цели на овој труд е да се погледне движењето на Индикаторот за владење на правото во земјите од Западен Балкан (понатаму во текстот: ЗБ). Во оваа група ги вбројуваме Албанија, Босна и Херцеговина, Косово, Северна Македонија, Црна Гора и Србија. Иако во рамки на проектот WGI се објавуваат податоци кои датираат од 1996 година, исклучок претставува релативно младата држава Косово, каде индикаторот владење на правото датира назад до 2000 година. На сликата 1, е претставено движењето на индикаторот а владење на правото на сите шест селектирани економии од ЗБ.

Слика 1. WGI индекс на владење на правото во земјите од ЗБ (1996-2017)



Извор: Worldwide Governance Indicators.

Можеме да забележиме неколку заеднички особености во врска со владењето на правото во посочениот регион. Така, првиот заклучок е дека на крајот на претходниот век и почетокот на овој век, беше забележано влошување во владењето на правото во земјите од ЗБ. Ваквиот тренд во голема мера се должи на специфичниот политичко – општествен и економски амбиент во регионот во посочениот период. По надминување на овие турбуленции, можеме да констатираме дека се интензивира владењето на правото во овие економии. Така, од 2005 година наваму, може да се забележи стабилен пораст на вредноста на овој индикатор, што сугерира дека земјите од ЗБ испорачуваат

²⁹ Kaufmann D., Kraay A., and Mastruzzi, M., *op. cit.* note 27, p.2.

подобри резултати во функционирањето на формалните и неформалните институции кои се земени предвид при пресметката на индикаторот.

Во 2017 година, највисок износ на индикаторот има Црна Гора, каде индикаторот владеење на правото прима вредност 0,01. Истовремено, за Црна Гора е карактеристично тоа што претставува единствена земја која остварува и остварувала позитивни вредности на индикаторот. Сите останати земји од регионот, иако во просек бележат пораст на вредноста на индикаторот ни времето, владеењето на правото е оценето со помала оценка од просечната ($\bar{x} = 0$).

Во однос на компарацијата меѓу различните земји, нема доволно докази да се извлечат силни заклучоци и препораки, со оглед на тоа 90% интервалите на доверба меѓусебно се преклопуваат.

3.2. Индексот „Владеење на правото“ објавен од страна на проектот „World Justice“

За разлика од претходното мерило, проектот „World Justice“ (понатаму: WJP) објавува индекс кој е целосно посветен на мерење и следење на владеењето на правото во земјите ширум светот. Последниот објавен извештај во 2019 година во рамки на овој истражувачки проект вклучува информации во врска со владеењето на правото кои се состојат од осум композитни фактори, кои се дизагрегирани во 44 специфични единични фактори³⁰. При подготовката на извештајот се користени повеќе од 500 варијабли, креирани врз основа на добиените одговори од страна на повеќе од 120.000 домаќинства и 3.800 правни експерти од 126 земји и територии.

За потребите на процесот на прибирање релевантни податоци во врска со како владеењето на правото е доживувано од страна на граѓаните и правните лица во различните земји во светот, WJP користи два извори: анкета за општата јавност (General Population Poll) и серија прашалници за квалификувани испитаници (Qualified Respondents' Questionnaires). Целта на овие прашалници е да приберат информации од граѓаните и професионалците во областа во врска со перформансите на владата и нејзините агенции, од една страна, како и оценка на генералната правна рамка во земјата.

Првиот прашалник (GPP) има за цел да прибере примарни податоци од населението во врска со нивните перцепции во однос на нивната комуникација со владата, комуникацијата со јавната администрација (бироократијата), нивото на корупција и подмитување, достапноста на алтернативните механизми за решавање на спорови, како и вообичаените кривични дела на кои е изложени. Овој прашалник е особено детален и содржи вкупно 127 прашања кои се однесуваат на перцепциите на населението, односно 213 прашања кои го отсликуваат нивното искуство, вклучувајќи ги и социо-демографските белези. Прашалникот е преведен на локалниот јазик, односно јазици, во секоја од земјите / териториите каде се спроведува истражувањето и истиот е

³⁰ WJP во овој извештај објавува и уште еден дополнителен фактор, со наслов *Фактор9: Неформална правда*, меѓутоа овој фактор е исклучен од агрегирањето на резултатите и ранговите на земјите во однос на владеењето на правото.

администриран од страна на водечка локална компанија за испитување на јавното мислење на примерок од 1000 испитаници.

Втората група на прашалници што се користат за потребите на ова истражување има за цел да прибере релевантни информации од експертската јавност, која има редовна комуникација и соработка со државните институции во земјите. Таргетираната експертска јавност е сегментирана на следните профили: експерти од областа на граѓанското, трговското право, кривичното право, уставното право, трудовото право и јавното здравје.³¹ Податоците се прибираат редовно, на годишно ниво. Испитаници се директори на адвокатски друштва, професори на универзитети и високи школи, истражувачки институти, невладини организации, како и останати практичари од областа на правото. За потребите на извештајот објавен во 2019 година, е одговорено на повеќе од 3.800 прашалници, што во просек значи дека во една земја имало по 30 испитаници кои поседуваат експертиза од областа на правото.

Откако ќе се приберат потребите податоци, истите се обработуваат и се мапираат 44 единични фактори во рамки на индексот. Резултатите се мапирани на скала од 0 до 1, каде 0 претставува најслаба посветеност на владеењето на правото, додека 1 означува најсилна посветеност. Истите се агрегираат на ниво на земја со користење на непондерираните просечни реализации од испитаниците.³²

Околу реализацијата на овој индекс во земјите од ЗБ, беше забележано дека не се објавуваат податоци за сите земји од регионот. Имено, WJP објавува податоци единствено за Албанија, Босна и Херцеговина, Северна Македонија и Србија, додека од податочната база се исклучени Косово и Црна Гора. На следната слика (види слика 2) е претставено движењето на вака конструираниот индекс на владеење на правото во четирите посочени економии во периодот од 2014 до 2019 година. Можеме да забележиме определени обрасци во реализацијата на индексот. Имено, во посочениот период во сите селектирани економии се забележува стагнирање или опаѓање на владеењето на правото. Најголем пад е забележан во случајот на Република Северна Македонија, каде индексот во 2014 година изнесува 0,57, а во 2019 година 0,54. Сличен на македонскиот случај е и случајот на Босна и Херцеговина каде исто така е евидентиран пад на владеењето на правото во истражуваниот период. Од друга страна, во Албанија и Србија се забележува релативна стагнација кај вредностите на индексот во владеење на правото.

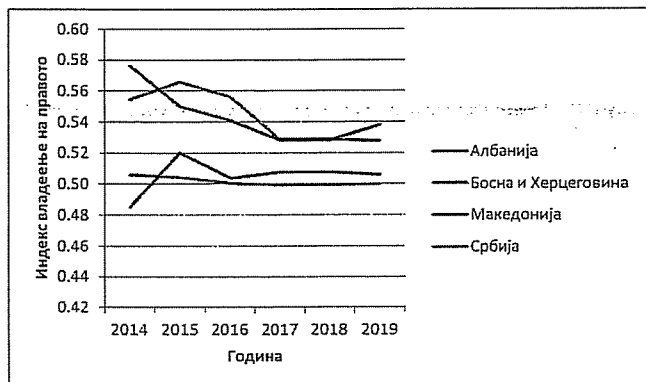
Сепак, иако овој индекс нуди солидна основа за детално понатамошно истражување на перцепциите и искуствата на агентите во различните земји, односно територии во светото, во врска со владеењето на правото, можеме да заклучиме дека временските серии кои се објавени од страна на WJP се релативно кратки и датираат само 5 години наназад. Исто така, за разлика од другите мерила за владеење на правото кои беа анализирани во овој труд кои опфаќаа податоци за околу 200 земји и територии, овој истражувачки проект вклучува само 126 јурисдикции. Со оглед на овие ограничувања, сметаме дека индексот на владеење на правото објавен од WJP има перспектива да се развие во сеопфатно и специјализирано мерило за владеењето на

³¹ World Justice Project, *Rule of Law Index*, 2019, p. 161. <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2019-Single%20Page%20View-Reduced.pdf>. Accessed 17 May 2019.

³² World Justice Project, *op.cit.* note 31.

правото, но во моментот корисниците на оваа податочна база треба да бидат многу внимателни при извлекувањето на заклучоци темелени на овој индекс.

Слика 2. Индексот за владеење на правото во земјите од ЗП според WJP, 2014-2019.



Извор: World Justice Project.

3.3. Група индикатори за владеење на правото објавени од страна на Херитиџ фондацијата

Херитиџ фондацијата, со седиште во Вашингтон Д.Ц., 25 години по ред го објавува Извештајот за индексот за економска слобода. Оваа фондација, економската слобода ја толкува во про-пазарна, капиталистичка смисла. Ваквото поимање на слободата, неизбежно доведува до испитување на поврзаноста и односите меѓу индивидуите и државата. Имено, државните интервенции, односно владината контрола која ја ограничува автономијата на индивидуата, претставуваат ограничување на економската слобода.³³

Индексот на економска слобода од Херитиџ фондацијата опфаќа четири аспекти, односно димензии на поврзаноста меѓу владините акции и индивидуалните слободи и права. Така, во рамките на овој Индекс се вклучени следните области: 1) *владеење на правото*, што опфаќа сопственички права, ефикасност на судовите и владин интегритет; 2) *големина на владата*, што опфаќа даночен товар, јавна потрошувачка и фискално здравје, 3) *регулаторна ефикасност*, што ги опфаќа деловната слобода, трудовата слобода и монетарната слобода; и 4) *отвореност на пазарите*, каде влегуваат слободата за тргување, инвестициската слобода и финансиската слобода. Секоја од овие варијабли се оценува на скала во распон од 0 до 100, каде 0 означува најлош можен исход, додека 100 е најдобар можен исход. Индексот се креира како просечна непондерирана оцена добиена од резултатите во секоја од одделните 12 категории.

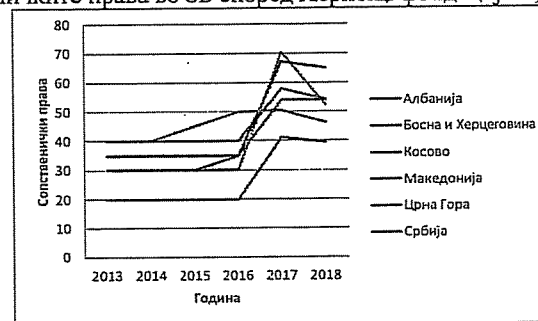
³³The Heritage Foundation, 2019 Index of Economic Freedom, 2019, p. 8. https://www.heritage.org/index/pdf/2019/book/index_2019.pdf. Accessed 2 June 2019.

Конкретно за компонентата Владеење на правото, која е еден од четирите столба на овој индекс, истата се пресметува како просечна оцена од следите три варијабли: сопственички права, судска ефикасност и владин интегритет.

Компонентата сопственички права покажува до која степен е дозволено на индивидуите да ја стекнуваат, поседуваат и уживаат во плодовите од приватната сопственост во рамките на правната рамка на земјата, како и да одговорат дали во земјата постојат правила (закони) кои се ефективно стапени во сила, а кои се однесуваат на сопственоста. Во оваа смисла, овој индикатор ја покажува и веројатноста да приватната сопственост биде експроприрана од страна на државата. Колку е поголема правната заштита на сопственичките права и колку е помала веројатноста за експропријација на имотот, толку вредноста на овој индикатор ќе биде поголема.

Во продолжение, на сликата 3 е претставено движењето на варијаблата сопственички права, кај земјите од ЗБ, вклучена во Индексот на економска слобода од Херитиџ фондацијата. Можеме да забележиме дека меѓу земјите во ЗБ регионот најслаба заштита на сопственичките права испорачува Босна и Херцеговина, додека најсилна заштита на правата постои во Северна Македонија. Исто така, може да се забележи слична насока на поместувања на заштитата на сопственичките права во целиот регион. Во секој случај, реализацијата на оваа варијабла покажува дека во просек во регионот постои простор за подобрување на заштитата на сопственичките права, со оглед на тоа што просечниот резултат во 2018 година изнесува 51,85.

Слика 3. Сопственичките права во ЗБ според Херитиџ фондацијата, 2013-2018



Извор: Index of Economic Freedom, Heritage Foundation.

Останатите две категории кои се користат за пресметка на Индикаторот за владеење на правото во рамките на овој индекс се судската ефикасност и интегритетот на владата. Херитиџ фондацијата почува за објавување податоци за судската ефикасност за земјите од регионот за во 2018 година. Со оглед на тоа што податоците за оваа категорија за земјите од регионот се релативно оскудни, истите ќе бидат изземени од понатамошна анализа во овој труд.

3.4. Индикаторот „Владење на правото“ објавен од страна на Фридом Хаус

Конечно, последниот индикатор анализиран во овој труд е категоријата Владењето на правото, која е објавена во извештајот „Слободата во светот“, во делот за граѓанските слободи, подготвен од Фридом Хаус.³⁴

Фридом Хаус редовно, на годишна основа, објавува извештај за политичките права и граѓанските слободи. Извештајот објавен во 2019 година содржи информации и објаснувања за вкупно 195 земји и 14 територии, што го прави овој извештај еден од најопфатните каталози-за заштитата на човековите права. Методологијата која се користи за подготовка на Извештајот кореспондира на Универзалната Декларација за Човекови Права, усвоена од Генералното собрание на Обединетите Нации во 1948 година. Во оваа смисла, појдовна претпоставка при подготовката на Извештајот е дека лицата кои живеат во општества што се организирани како либерални демократии се најслободни.

Вкупно 10 индикатори се користат да ги отсликаат политичките права, односно 15 индикатори да ги отсликаат граѓанските слободи. Системот кој се користи за оценување на успешноста на секоја одделна земја, односно територија во заштитата на политичките права и граѓанските слободи е објаснет во продолжение.

На секоја од земјите / териториите и се доделува вредност за секој индивидуален индикатор (од вкупно 25), во распон од 0 до 4. Резултат 0 означува најнизок степен на слобода, додека резултат 4 покажува највисок степен на слобода. Политичките права се групирани во три под-категории: изборен процес (3 прашања), политички плурализам и учество (4 прашања) и функционирање на владата (3 прашања). Вкупниот број на поени кои земјата може да ги освои, согласно користената методологија, изнесува 40.

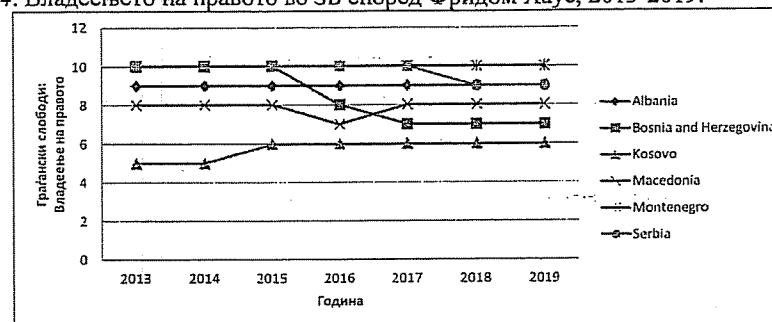
Граѓанските слободи, од друга страна се организирани во четири под-категории: владење на правото (4 прашања), слобода на изразување и верување (4 прашања), права на здружување и организирање (3 прашања) и автономија и индивидуални права (4 прашања). Вкупниот број на поени кои може индивидуална земја, односно територија да ги освои изнесува 60.

Водејќи се по истата логика, изразена во методологијата, максималниот број на поени кои може една земја да ги освои во рамки на категоријата владење на правото изнесува 16, бидејќи оваа под-категорија вклучува четири прашања.

На сликата во продолжение (види слика 4) се претставени резултатите во однос на владењето на правото кај земјите од ЗБ, во периодот од 2013 до 2019 година. Според овој индикатор најкревко владење на правото има во Косово, со освоени 5 од вкупно 16 поени за оценка на оваа категорија. Најдобра реализација, пак, во 2019 година имала Црна Гора, со оценка 10 од вкупно 16. Северна Македонија има оценка 8, односно добила половина од вкупно можниот број на освоени поени во рамки на оваа категорија.

Од приказот може да се заклучи дека иако постојат одредени специфики и разлики меѓу земјите кои се оценети во рамки на овој Извештај, сепак постои простор за генерално подорување на владењето на правото во ЗБ. Просечната оценка на регионот изнесува 8, што претставува средина од можната реализација.

Слика 4. Владењето на правото во ЗБ според Фридом Хаус, 2013-2019.



Извор: Freedom in the World, Freedom House.

4. Заклучоци

Анализата на владењето на правото, која вклучуваше четири одделни мерила, применети на случајот на државите од регионот на Западниот Балкан резултираше со неколку заклучоци. Најпрво, можеме да забележиме дека сите анализирани индикатори кои се подготвуваат и објавуваат од страна на различни агенции, односно организации, во себе содржат материјална компонента, а не само формални правила, односно процедури. Вообичаено, владењето на правото концептски е поврзано со економската слобода. Ваквото поимање, од една страна дава дополнителен увид во функционирањето на институциите кои ја ограничуваат политичката моќ и го обликуваат дозволеното, односно прифатливото однесување меѓу приватните субјекти, меѓутоа, од друга страна, ваквите дефиниции, истовремено претставуваат и слаба страна на индикаторите. Како што беше покажано, постои отворена концептуална дебата околу дефинирањето на поимот и вредностите кои индикаторот ги интегрира.

Околу владењето на правото во земјите од Западен Балкан, беше воочено дека постои сличен образец на однесување. Имено, не би било погрешно доколку наместо за индивидуални реализации на земјите, се разговара за регионални поместувања. Во основа, доцните 1990 и раните 2000 години ги карактеризираше пад на владењето на правото, додека потоа до 2015 година индикаторите покажуваат дека во просек овие земји го подобруваат резултатот. Сепак, вредностите треба да бидат земени предвид со доза на внимателност, со оглед на тоа што временските серии кои се користат се релативно кратки. Поради оваа причина, најдобро решение за прикажување на владењето на правото во земјите од ЗБ регионот го посочуваме индексот за владење на правото во рамки на Светските индикатори за управувањето објавени од Светска банка, кој датира од 1996 година.

Конечно, иако мерењето на владењето на правото се соочува со бројни предизвици, како од теоретска, така и од практична причина, сепак сметаме дека претставува интелектуален обид кој заслужува внимание и поттик за понатамошно унапредување со цел да се обезбеди еднозначно и објективно следење и мерење на формалните институции во оваа област.

³⁴Freedom House, *Freedom in The World*, 2019. https://freedomhouse.org/sites/default/files/Feb2019_FH_FITW_2019_Report_ForWeb-compressed.pdf. Accessed 3 June 2019.

Користена литература

- Agrast, M., Botero, J., Ponce, A., *WJP Rule of Law Index 2011*, Washington, D.C.: The World Justice Project, https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP_Rule_of_Law_Index_2011_Report.pdf. Accessed at 19 May 2019.
- Botero J.C., Martinez J., Ponce A., and Pratt C., *The Rule of Law Measurement Revolution: Complementarity Between Official Statistics, Qualitative Assessments and Quantitative Indicators of the Rule of Law*. In Juan Carlos Botero, Ronald Janse, Sam Muller and Christine Pratt UEds.), *Innovations in Rule of Law: A Compilation of Concise Essays*, 2012, New York: Hiil and The World Justice Project, pp. 9-10.
- Botero J.C., Ponce P., *Measuring the Rule of Law*, The World Justice Project, November 2011. <http://www.foldvary.net/econ200/measuring.pdf>. Accessed at 20 May 2019.
- Davis, K.E., *Legal Indicators: The Power of Quantitative Measures of Law*. Annual Review of Law and Social Science, Year 2014, Number 10, pp. 37-52.
- European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, 2018. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf. Accessed 10 June 2019.
- Freedom House, *Freedom in The World*, 2019. https://freedomhouse.org/sites/default/files/Feb2019_FH_FITW_2019_Report_ForWeb-compressed.pdf. Accessed 3 June 2019.
- Fuller, L., *The Morality of Law*, 1969, New Haven: Yale University Press.
- Gerring, J., *Social Science Methodology: A Criterial Framework*, 2001, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ginsburg, T., *Pitfalls of Measuring the Rule of Law*, Hague Journal on the Rule of Law, Year 2011, Vol. 3, No. 2, pp. 269-280.
- Hadfield, G. and Weingast B., *Microfoundations of the Rule of Law*, Annual Review of Political Science, Year 2015, Vol. 17, pp. 21-42.
- Hague Institute for the Internationalisation of Law, *Rule of Law: A guide for politicians*, 2012. <https://rwi.lu.se/2017/03/rule-law-guide-politicians/>. Accessed 25 May 2019.
- Hayek, F. A., *The Road to Serfdom*, 1944, Chicago: University of Chicago Press.
- Ignatieff M., and Desormeau K., *Measurements and Human Rights: Introduction in Measurements and Human Rights: Tracking Progress, Accessing Impact*, Carr Center for Human Rights Policy, 2005.
- Kaufmann D., Kraay A., and Mastruzzi, M., *The Worldwide Governance Indicators, Methodology and Analytical Issues*, The World Bank Development Research Group Macroeconomics and Growth Team, September 2010.
- Nollkaemper A., *The Nexus Between the National and the International Rule of Law*. In Juan Carlos Botero, Ronald Janse, Sam Muller and Christine Pratt UEds.), *Innovations in Rule of Law: A Compilation of Concise Essays*, 2012, New York: Hiil and The World Justice Project, pp.26-28.
- Rajah, J., *Rule of Law as a Transnational Legal Order*, In *Transnational Legal Orders*, ed. Terrence Halliday and Gregory Shaffer, 2015, pp. 340-73. New York: Cambridge University Press.

- Rodriguez D., McCubbins M., and Weingast B., *Rule of Law Unplugged*. Emory Law Journal, Year 2011, Volume 59, pp. 1455-1494.
- The Heritage Foundation, *2019 Index of Economic Freedom*, 2019. https://www.heritage.org/index/pdf/2019/book/index_2019.pdf. Accessed 2 June 2019.
- The Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law and the United Nations Security Council, *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post Conflict Societies: Report of the Secretary General*, August 23, 2004.
- Versteeg M., Ginsburg T., *Measuring the Rule of Law: A Comparison of Indicators*, Law Soc Inq, 42, pp: 100-137.
- World Justice Project, *Rule of Law Index*, 2019. <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-ROLI-2019-Single%20Page%20View-Reduced.pdf>. Accessed 17 May 2019.

